

Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet ve Şiddete İlişkin Örtük Çağrışımlarının Demografik Özellikler ve Adil Dünya İnancı Perspektifinden İncelenmesi

Gamze Özdemir Planalı¹, Gözde Kırıl Uçar²

Özdemir Planalı, G. ve Kırıl Uçar, G. (2021). Erkeklerin toplumsal cinsiyet ve şiddete ilişkin örtük çağrışımlarının demografik özellikler ve adil dünya inancı perspektifinden incelenmesi. *Nesne*, 9(21), 572-586. DOI: 10.7816/nesne-09-21-06

Anahtar kelimeler

Adil dünya inancı, erkek şiddeti, Örtük Çağrışım Testi, örtük tutumlar

Keywords

Belief in a just world, male violence, Implicit Association Test, implicit attitudes

Öz

Kadına yönelik şiddet gün geçtikçe daha fazla araştırmanın konusu haline gelmektedir. Fakat bu araştırmalar çoğunlukla açık tutumlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Örtük bilişsel yapıya odaklanan çalışmalar ise üç örtük tutumun önemine işaret eder: toplumsal cinsiyete yönelik örtük tutumlar, şiddete yönelik örtük tutumlar ve toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki örtük çağrışımlar. Bu çalışmada erkeklerin bu örtük tutumlarının yaş, eğitim, çalışma durumu, gelir ve sosyo-ekonomik statüsü içeren demografik özellikleri ve Adil Dünya İnancı (ADİ) ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Örtük tutumları ölçmek için üç adet Örtük Çağrışım Testi (ÖÇT) Türkçeye çevrilerek kullanılmıştır. Araştırmaya, yaşları 18 ile 55 arasında değişen 202 erkek katılmıştır ($M = 27.96$, $S = 9.68$). Bulgular, toplumsal cinsiyete ve şiddete yönelik örtük tutumların yaş ile ilişkili olduğunu, ancak diğer demografikler ile ilişkili olmadığını ortaya çıkarmıştır. Toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki örtük çağrışımlar ise demografiklere göre farklılaşmazken, toplumsal cinsiyete yönelik örtük tutumlar ve Genel ADİ ile ilişkili bulunmuştur. Sonuçlar, kadına yönelik şiddetin toplumda normalleşmesi bağlamında değerlendirilmiştir. Kullanılan ÖÇT'lerin Türkiye'deki müdahale programlarına, demografik açıdan çeşitliliğe sahip bu örneklem ile elde edilen bulguların ise ilgili yazına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

An Examination of Men's Implicit Associations towards Gender and Violence from the Perspective of Demographic Characteristics and Belief in a Just World

Abstract

Violence is being researched increasingly. However, these studies mostly focus on explicit attitudes. Studies focusing on the implicit cognitive structure point to three implicit attitudes: Implicit attitudes towards gender, implicit attitudes towards violence, and implicit associations between gender and violence. In the present study, it is aimed to examine the relationship between these implicit attitudes of men and their demographic characteristics including age, education, employment status, income and socio-economic status, and Belief in a Just World (BJW). To measure implicit attitudes, three Implicit Association Tests (IATs) were translated into Turkish. Two hundred two men, aged between 18 and 55 years ($M = 27.96$, $SD = 9.68$), participated in the study. The findings revealed that implicit attitudes towards gender and violence were associated with age, but not with other demographics. While implicit associations between gender and violence did not differ in terms of demographics, they were found to be related to implicit attitudes towards gender and General BJW. The results were evaluated in the context of normalizing violence against women in society. It is thought that the IATs used can contribute to the intervention programs in Turkey, and the findings obtained with this demographically diverse sample can contribute to the relevant literature.

Makale Bilgisi

Geliş tarihi: 23 Mart 2021

Düzeltilme tarihi: 30 Mayıs 2021

Kabul tarihi: 16 Temmuz 2021

Yazar Notu: Bu araştırma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından finanse edilmiştir (Proje Numarası: SHD-2019-2987).

DOI: 10.7816/nesne-09-21-06

¹ Araş.Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, gamzeozdemir(at)comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2665-9773

² Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, gozdekiral(at)comu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5888-1101

Temel bir insan hakları ihlali olarak kadına yönelik şiddet, küresel bir sorundur ve acil çözüm beklemektedir. Yalnızca geçtiğimiz yıl dünyadaki kadınların %18'inin şiddete maruz kaldığı (Birleşmiş Milletler, 2020), Türkiye'de ise 300 kadının erkekler tarafından öldürüldüğü raporlanmıştır (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2021). Gerek ulusal gerekse uluslararası yazında, bu olgunun anlaşılmasını amaçlayan araştırmaların giderek artıyor olması umut verici olsa da kadına yönelik şiddet ile ilişkili olası öncüllerin ortaya çıkarılması için daha fazla sayıda çalışmaya ihtiyaç vardır.

İlgili yazına bakıldığında, kadına yönelik şiddete ilişkin değerlendirmelerin çoğunlukla öz bildirime dayalı ve bilinçli farkındalık gerektiren “açık” ölçümler üzerinden yapıldığı dikkat çekmektedir. Çünkü tutumlar, çoğu zaman kişinin farkındalık sahibi olduğu yapılar olarak görülür. Oysa bilinçli olarak farkında olmadığımız, otomatik bir süreç ile aktif hale gelen ve bunun sonucunda da davranışlarımızı etkileyen tutumlarımız da mevcuttur. Bu tutumlar “örtük tutumlar” (*implicit attitudes*) olarak nitelendirilir (Greenwald ve Banaji, 1995). Açık ve örtük tutumlar birbiriyle ilişkili ancak farklı yapılarıdır (Nosek ve Smyth, 2007). Açık tutumların niyetli davranışsal eğilimlerle, örtük tutumların ise otomatik ve spontane davranış eğilimleriyle ilişkili olduğu bulunmuştur (örn., Dovidio, Kawakami, Johnson, Johnson ve Howard, 1997; McConnell ve Leibold, 2001; Neumann, Hülsenbeck ve Seibt, 2004). Bu nedenle, örtük tutumların belleğe kazanmış ilişkileri ve buna bağlı olarak bir grup ya da kavrama yönelik duygusal tepkileri yansıttığı ileri sürülebilir (Neumann ve arkadaşları, 2004). Ayrıca, örtük tutumların karar verme süreçlerinde ve kişilerarası ilişkilerde belirleyici olabileceği de düşünülmektedir (Daugherty ve arkadaşları, 2017; Jacoby-Senghor, Sinclair, Smith ve Skorinko, 2019).

Ek olarak açık ölçümler, özellikle kadına yönelik şiddet gibi toplumsal açıdan hassas konularda, sosyal beğenirlik arzusuyla ilişkili olarak, kişilerin içten yanıtlar vermemesi riskini de beraberinde getirmektedir. Bu durum kişilerin yanıtlarını manipüle edemeyecekleri ölçüm yöntemlerinin kullanılmasını da bir nevi zorunluluğa dönüştürür (Greenwald ve Banaji, 1995). Ancak ilgili yazın incelendiğinde, kadına yönelik şiddete ilişkin örtük bilişleri inceleyen az sayıda çalışmanın bulunduğu görülmektedir.

Kadına yönelik şiddetin örtük bilişsel yapısını araştıran Eckhardt, Samper, Suhr ve Holtzworth-Munroe (2012), üç örtük yapının önemli olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bunlar: toplumsal cinsiyete yönelik örtük tutumlar, şiddete yönelik örtük tutumlar ve toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki örtük çağrışımlardır. Bu doğrultuda, araştırmacılar, kadına yönelik şiddet eyleminde bulunduğu bilinen erkekleri bu üç farklı örtük tutum bakımından incelemiş ve şiddet geçmişi olmayan erkeklerle kıyaslamışlardır. Bulgular, iki grup arasında açık ölçümler açısından anlamlı bir farklılık olmadığını; öte yandan şiddet geçmişi olan erkeklerin şiddete karşı örtük yanlılık sergilediklerini ve şiddet ile kadınlar arasında otomatik olarak bir ilişki kurma eğiliminde olduklarını göstermiştir. Benzer bir çalışma, açık ölçümlerin değil ancak şiddete yönelik örtük tutumların erkeklerin altı ay sonraki şiddetle ilişkili davranışlarını yordadığını göstermiştir (Eckhardt ve Crane, 2014). Ayrıca her iki çalışmada da kadına yönelik olumsuz örtük tutumlar ve kadın ile şiddet arasında kurulan örtük çağrışımlar pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Pornari, Dixon ve Humphreys (2021) de kadına yönelik şiddete ilişkin bir ıslah programında olan ve şiddet geçmişi olmayan bir grup erkeğin çeşitli örtük ve açık ölçümlerini değerlendirerek, şiddeti destekleyen bilişleri incelemişlerdir. Bulgular, iki grup arasındaki en belirleyici örtük değişkenin şiddete yönelik olumlu örtük tutumlar olduğunu göstermiştir. Zapata-Calvente, Moya, Bohner ve Megías (2019) ise yaptıkları araştırmada partner ve şiddet arasında kurulan örtük yanlılık ile partnerine yönelik şiddet eğilimi arasında marjinal düzeyde anlamlılığa sahip bir ilişki tespit etmiş; ayrıca iki değişken arasında çeşitli açık ölçümlerin aracılık gösterdiği bir modele işaret etmişlerdir.

Kadına yönelik şiddetin açık ölçüleriyle gerçekleştirilen araştırmaların bulguları, yaş (örn., Jahromi, Jamali, Rahmanian Koshkaki ve Javadpour, 2016), eğitim (örn., Bora ve Gölge, 2019; Jahromi ve arkadaşları, 2016; Sakallı-Uğurlu ve Ulu, 2003), sosyo-ekonomik statü (örn., Abramsky ve arkadaşları, 2011) ve işsizlik (örn., Stickley, Timofeeva ve Sparén, 2008) gibi demografik özelliklerin kadına yönelik şiddet içeren eylemleri yordamada önemli etmenler olduğunu göstermektedir. Bu demografik özellikler açısından incelendiğinde, söz konusu örtük yapılardan yalnızca kadınlara yönelik olumsuz örtük tutumların azalan yaş ile ilişkili olduğu; şiddete yönelik örtük tutumlar ve toplumsal cinsiyet/şiddet örtük çağrışımlarının yaş ve eğitim düzeyinden bağımsız olduğu görülmektedir (Eckhardt ve arkadaşları, 2012). Bu bulgular örtük tutumlara yönelik geniş çaplı araştırmaların (örn. Nosek ve arkadaşları, 2007a) işaret ettiği üzere, çeşitli örtük yanlılıkların demografik özelliklerden bağımsız biçimde yaygın olmasının bir sonucu olabilir. Fakat kadına yönelik şiddetle ilişkili çeşitli örtük tutumların demografik özelliklerle ilişkisini araştıran çalışmalar az sayıdadır, örneklemeleri oldukça kısıtlıdır ve bu çalışmalarda yaş ile eğitim düzeyi haricindeki demografik özellikler incelenmemiştir. Ulusal yazına bakıldığında ise kadına yönelik şiddetin örtük bilişsel yapısını oluşturabilecek bu örtük tutumlara odaklanılmamış olduğu görülmektedir.

Öte yandan, açık ölçümlere yer verilen çalışmalarda, demografik özelliklerin yanı sıra, çeşitli sosyal psikolojik yapıların da toplumsal cinsiyet temelli şiddet ile ilişkisi uzun yıllardır incelenmektedir. Bu yapılardan biri de meşrulaştırıcı bir ideoloji olarak değerlendirilen Adil Dünya İnancıdır (ADİ; *Belief in a Just World*). ADİ Kuramına göre (Lerner, 1980), insanlar, iyi şeylerin iyi insanların, kötü şeylerin ise yalnızca kötülerin başına geldiği bir dünyada yaşadıklarına inanmak isterler. Böylece dünyayı durağan ve düzenli bir yer olarak algılar ve kendilerini güvende hissederler. Bu perspektif doğrultusunda ADİ, dünyanın, herkesin hak ettiğini yaşadığı, güvenli ve adaletli bir yer olduğuna dair inancı ifade eder (Lerner, 1980, Lerner ve Miller, 1978). Güçlü bir ADİ'ye sahip bireyler bu inançlarına bir tehdit oluşturacak adaletsizliğe tanık olduklarında mağduru suçlama (örn., Hafer, 2000) eğilimi gösterebilmektedir. Böylece, bu ve benzeri stratejilerle (daha geniş bir okuma için bkz., Dalbert, 2001) bu inançlarını sürdürebilir ve dünyanın adil bir düzende işlediğine ve eğer sebep olabilecek bir hataları olmazsa kimsenin başına bir adaletsizlik gelmeyeceğine inanmaya devam edebilirler.

Çalışmalar (Dalbert, 1999; Lipkus, Dalbert ve Siegler, 1996) kişinin hak ettiğini elde ettiğine yönelik inancın, genel olarak, insanların hak ettiklerini elde ettiğine yönelik inançtan ayrılması gerektiğini göstermiştir. Bu bağlamda, "Kişisel ADİ" (*Personal Belief in a Just World*) kişilerin kendi hayatlarının adil olduğuna ve hak ettiklerini yaşadıklarına dair inancı tanımlar (Dalbert, 1999). İlgili yazına bakıldığında Kişisel ADİ'nin öznel iyi oluş gibi kişisel değişkenlerle, Genel ADİ'nin (*General Belief in a Just World*) ise sosyal tutumlarla ilişkili olduğu görülmektedir (örn., Dalbert, 1999). Bu bağlamda, Genel ADİ'nin kadına yönelik şiddet eylemlerinin onaylanması ile ilişkili olduğunu gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Örneğin, Valor-Segura, Expósito ve Moya (2011) aile içi şiddete ilişkin yargılara odaklandıkları bir çalışmada ADİ'nin faili aklama ve kurbanı suçlama eğilimi ile ilişkili olduğunu gözlemlemişlerdir. Benzer bir biçimde, Genel ADİ'nin cinsel şiddet kurbanlarına yönelik olumsuz tutumları yordayabildiği (örn., Sakallı-Uğurlu, Yalçın ve Glick, 2007), ayrıca, kadınların toplumdaki geleneksel rollerini (Wagstaff ve Quirk, 1983) ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştıran aile içi şiddet mitlerini destekleme ile ilişkili olabildiği görülmektedir (Lelaurain, Fonte, Graziani ve Lo Monaco, 2019).

Bununla birlikte, ADİ'nin bilinçli farkındalık dışında temellerinin olabileceği de ileri sürülmektedir (Lerner, 1998, 2003; Lerner ve Goldberg, 1999; Modesto ve Pilati, 2015). Örneğin, Dalbert (2001), açık ve örtük adalet güdüsü olarak iki bağımsız adalet güdüsünden söz etmektedir. Bu görüşe göre, açık adalet güdüsü daha çok bireyin adalete ilişkin açık değerlendirmelerine ve adaletin bireyin yaşamındaki önem

derecesine gönderme yapar ve daha ziyade pay etme kararları gibi adaletle ilişkili niyetli davranışsal eğilimleri yordayacağı düşünülebilir (Dalbert, 2001; Dalbert ve Umlauf, 2009). Öte yandan, Dalbert'e (2001) göre, ADİ adalet güdüsünün örtük boyutunun bir göstergesidir ve spontane davranış eğilimlerini daha iyi yordayabilir. Dolayısıyla, ADİ'nin yalnızca açık tutumlarla değil, kadına yönelik şiddetle ilişkili olabileceği öne sürülen örtük yapılarla da ilişkili olacağını düşünmek mümkündür. Ancak bu tür örtük tutumlar ile ADİ arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmaya ulaşılamamıştır.

Yukarıda özetlenen yazın göz önünde bulundurularak, Türkiye'deki farklı demografik özelliklere sahip erkeklerden oluşan bir örnekleme, örtük bilişsel yapıya odaklanan araştırmalarda kadına yönelik şiddet ile ilişkili olabileceği öne sürülen bazı örtük tutumların değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, çalışmanın bir amacı, toplumsal cinsiyet ve şiddete yönelik örtük tutumların ve toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki örtük çağrışımların yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir ve sosyo-ekonomik statüyü içeren demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir. Çalışmanın bir diğer amacı ise toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki örtük çağrışımların, kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmada önemli bir rolünün olabileceği öne sürülen ADİ ile ilişkisinin araştırılmasıdır.

Özetlenen yazın doğrultusunda bu çalışmada: a) Toplumsal cinsiyete yönelik örtük tutumların, şiddete yönelik örtük tutumların ve toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki örtük çağrışımların erkeklerin demografik özelliklerine (yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir ve sosyo-ekonomik statü) göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenecektir. Ayrıca, b) kadın ile şiddet arasında kurulan örtük çağrışımların kadına yönelik olumsuz tutumlar ile pozitif yönde ilişkili olması (H_1) ve c) Genel ADİ'nin kadın ile barışçıl olmak arasında kurulan örtük çağrışımlarla negatif yönlü bir ilişkiye sahip olması (H_2) beklenmektedir.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırmaya 219 erkek katılmıştır. Açık ölçümlerde eksik verisi %85'in üzerinde olan 1 kişinin ve örtük tutum ölçümlerinden en az 1'i eksik olan 16 kişinin verisinin çıkarılması ile analizler 202 kişilik veri seti üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşları 18 ile 55 arasında değişmektedir ($Ort. = 27.96$, $S = 9.68$). Örnekleme, sahip olunan meslekler açısından oldukça çeşitlidir: doktor, işçi, mühendis, polis, öğretmen, serbest meslek, müzisyen vb. Katılımcıların diğer demografik özelliklerinin ayrıntıları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Katılımcıların Demografik Özellikleri (N = 202)

Değişkenler	f	%
Eğitim		
İlkokul mezunu	2	% 1
Ortaokul mezunu	18	% 8.9
Lise mezunu	79	% 39.1
Ön lisans öğrencisi	12	% 5.9
Ön lisans mezunu	19	% 9.4
Lisans öğrencisi	40	% 19.8
Lisans mezunu	25	% 12.4
Yüksek lisans öğrencisi	1	% 0.5
Yüksek lisans mezunu	6	% 3
Çalışma Durumu		
Kamu sektöründe çalışan	34	% 16.8
Özel sektörde çalışan	87	% 43.1
Çalışmayıp iş arayan	14	% 6.9
Çalışmayıp iş aramayan	67	% 33.2

Tablo 1 (devamı)

Katılımcıların Demografik Özellikleri (N = 202)

Değişkenler	f	%
Aylık Hane Geliri		
1001-2000 TRY	10	% 5.0
2001-3000 TRY	29	% 14.3
3001-4000 TRY	39	% 19.3
4001-5000 TRY	33	% 16.3
5001-6000 TRY	28	% 13.9
6001 TRY ve üstü	63	% 31.2
Sosyo-Ekonomik Statü		
Çok fakir	3	% 1.5
Fakir	6	% 3.0
Orta altı	19	% 9.4
Orta halli	127	% 62.8
İyi halli	41	% 20.3
Zengin	3	% 1.5
Çok zengin	3	% 1.5

Veri Toplama Araçları¹

Demografik Bilgi Formu: Katılımcıların yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, sosyo-ekonomik statü ve meslek ile ilgili bilgilerini içeren öz bildirim dayalı formdur.

Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği: Dünyanın adaletli bir yer olarak algılanma düzeyini değerlendirmek amacıyla Dalbert, Montada ve Schmitt (1987) tarafından geliştirilmiş ve Göregenli (2003) tarafından Türkçeye uyarlanmış 6 maddelik ölçektir (örnek madde: “Dünyanın aslında adil bir yer olduğunu düşünüyorum”). Ölçek 6’lı Likert tipinde derecelendirilmiştir (1= Hiç katılmıyorum; 6= Tamamen katılıyorum). Ölçekten alınan ortalama puanın artması güçlü Genel ADİ’ye işaret etmektedir. Bu çalışma için ölçeğin Cronbach alpha katsayısı .62’dir.

Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçeği: Kişilerin kendi yaşantılarını ne derece adil gördüklerini değerlendirmek amacıyla Dalbert (1999) tarafından geliştirilmiş 7 maddelik bir ölçektir (örnek madde: “Bana karşı genellikle adil davranılmıştır.”). Türkçe uyarlama çalışması Göregenli (2003) tarafından yapılmıştır. Ölçek 6’lı Likert tipinde derecelendirilmiştir (1= Hiç katılmıyorum; 6= Tamamen katılıyorum). Ölçekten alınan ortalama puanın artması güçlü Kişisel ADİ’ye işaret etmektedir. Bu çalışma için ölçeğin Cronbach alpha katsayısı .82’dir.

Örtük Çağrışım Testi: Örtük Çağrışım Testi (ÖÇT; *Implicit Association Test*), örtük önyargı ve kalıp yargıları değerlendirebilmek amacıyla Greenwald, McGhee ve Schwartz (1998) tarafından geliştirilmiş, bilgisayar oturma bir testtir. Testte verilen temel görev, ekranın merkezinde beliren uyarıların (kelime veya görsel), ekranın sağ ve sol köşelerinde verilmiş hedef kategori (örn., “kadın” ve “erkek”) ve/veya nitelik kategorisi (örn., “iyi” ve “kötü”) başlıklarının altına mümkün olduğunca hızlı ve doğru biçimde atanmasıdır. Atama işlemi için klavyenin “E” ve “I” gibi biri daha sol ve biri daha sağda bulunan iki harfi kullanılır. Toplam 7 bloktan oluşan testin 1., 2. ve 5. bloklarında tek bir kategori çiftine ait (örn., “kadın” ve “erkek”) uyarılar sunulur ve bu uyarıların doğru tarafa atamasının yapılması beklenir. Bu bloklar, katılımcıların testin mantığını kavrayabilmesi için gerçekleştirilen deneme blokları olarak nitelendirilir ve test sonucuna etki etmezler. Öte yandan, 3., 4., 6. ve 7. bloklarda hem hedef hem de nitelik kategorilerine ait

¹ Bu çalışma, daha geniş kapsamlı bir projenin örtük ölçümlerle ilişkili hipotez ve araştırma soruları üzerine olan kısmını içermektedir. Bu nedenle araştırmanın veri toplama sürecinde daha fazla ölçüm aracı kullanılmış olmasına karşın, bu bölümde yalnızca bu çalışma ile ilişkili veri toplama araçlarına yer verilmiştir.

uyaranlar (örn., “kadın” – “erkek”, “iyi” – “kötü”) bir arada verilir. Testin bu bloklarında alt alta gelen farklı türdeki kategori başlıklarına (örn., “kadın” ve “iyi” başlıkları alt alta / “erkek” ve “kötü” başlıkları alt alta) yönelik sunulan uyaranların doğru atamasının yapılabilmesi için aynı tuşa basılması gerekmektedir. Ardından, kategori başlıkları yer değiştirilerek farklı biçimde eşleştirilir (örn., “kadın” ve “kötü” başlıkları alt alta / “erkek” ve “iyi” başlıkları alt alta) ve aynı görev yinelenir. Söz konusu dört blok, test sonucuna etki eden bloklardır. Testi tamamlayan her bir katılımcı için bir “d puanı” hesaplanır. Bu puan, kategori çiftlerinin farklı düzenlemeyle sunulduğu birbirine en yakın basamaklar (3. ile 6. ve 4. ile 7.) arasındaki süre farklarının standart sapmaya oranlarının ortalamasının alınmasını içeren bir algoritma ile elde edilir (Greenwald, Nosek ve Banaji, 2003). Artı 2 ve eksi 2 arasında değişebilen d puanının işareti örtük çağrışımın yönünü, sayısal değer 0’a olan uzaklığı ise örtük çağrışımın gücünü ifade etmektedir (Greenwald ve arkadaşları, 2003). Hem uluslararası (Bkz., Nosek, Greenwald ve Banaji, 2007b) hem de ulusal yazındaki araştırmalar (örn., Alparslan ve Kuşdil, 2020; Doğulu, 2012; Özdemir ve Kuşdil, 2017; Öztürk ve arkadaşları, 2020; Şenyurt, Coşkun ve Ünlü, 2020), ÖÇT’nin geçerli ve güvenilir bir araç olduğuna işaret etmektedir.

Bu çalışmada, Inquisit 5 Lab. (Millisecond Software, 2016) isimli bilgisayar programı kullanılarak, Eckhardt ve arkadaşları (2012, 2014) tarafından geliştirilmiş olan 3 adet ÖÇT, Türkçeye çevrilmiş ve uygulanmıştır. Bunlardan birincisi toplumsal cinsiyete yönelik tutumları (ÖÇT-cinsiyet) ölçer ve pozitif d puanı erkeklerdence kadınlara yönelik örtük bir yanlılığa sahip olduğuna işaret eder. İkincisi şiddete yönelik tutumları (ÖÇT-şiddet) değerlendirmeyi amaçlar ve pozitif d puanı şiddet yerine barışçıl olmaya yönelik örtük yanlılığın varlığını gösterir. Üçüncüsü ise toplumsal cinsiyet ile şiddet arasında kurulan yanlılığı ölçer (ÖÇT-cinsiyet/şiddet) ve pozitif puanlar kadınlar ile barışçıl olmak ve erkekler ile şiddet arasında örtük bağlantıların kurulmuş olduğu şeklinde yorumlanır. Uygulanan testlerdeki kategori başlıkları ve örnek uyaranlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Örtük Çağrışım Testlerindeki Kategori Başlıkları ve Örnek Uyaranlar

Testler	Hedef Kategori Çifti		Nitelik Kategorisi Çifti	
	Kadın*	Erkek	İyi	Kötü
ÖÇT-cinsiyet	<i>Fatma, Ayşe, Emine</i>	<i>Mehmet, Ahmet, Ali</i>	<i>neşeli, güzel, muhteşem</i>	<i>istrap, korkunç, acı</i>
ÖÇT-şiddet	Şiddet <i>saldırı, çatışma, taarruz</i>	Barışçıl <i>uzlaşmak, konuşmak, dingin</i>	İyi <i>neşeli, güzel, muhteşem</i>	Kötü <i>istrap, korkunç, acı</i>
ÖÇT-cinsiyet/şiddet	Kadın <i>Fatma, Ayşe, Emine</i>	Erkek <i>Mehmet, Ahmet, Ali</i>	Şiddet <i>saldırı, çatışma, taarruz</i>	Barışçıl <i>uzlaşmak, konuşmak, dingin</i>

* Kadın ve erkek kategori başlıkları içindeki isimler, T.C. İç İşleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (2019) verilerine göre Türkiye’de en çok kullanılan isimlerden seçilmiştir.

İşlem

Araştırmanın veri toplama aşaması için üniversite Etik Kurulu tarafından onay alınmıştır. ÖÇT’lerin kullanılabilmesi için öncelikle orijinal testteki sözcükler araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilmiş ve pilot çalışmayla 19-24 yaş arasındaki 35 erkek katılımcıya uygulanmıştır (*Ort.* = 21.77; *S* = 1.35). Katılımcılar tarafından verilen geri bildirimler neticesinde, “iyi” ve “barışçıl” kategorilerinin ayrıştırılmasında güçlük yaşandığı tespit edilmiştir. Uzman desteğiyle gerçekleştirilen çeviri revizyonlarının ardından, 18-24 yaşları arasında 30 erkek katılımcı ile ikinci bir pilot çalışma yürütülmüştür (*Ort.* = 20.83; *S*

= 1.37). Bu çalışma sonucunda, tespit edilen güçlüğün giderildiği ve testin ana çalışma için uygun olduğu görülmüştür.

Ana çalışma, kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara telefon yoluyla ulaşılarak araştırma kısaca tanıtılmış ve gönüllü katılımcılarla uygulamanın yapılacağı tarih kararlaştırılmıştır. Veri toplama aşaması yüz yüze, mümkün mertebe sessiz bir ortamda ve bilgisayar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Uygulamaya geçmeden önce katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu aracılığıyla çalışma hakkında gerekli bilgiler sunulmuş ve yanıtlarının gizli tutulacağı ve anonim olarak analiz edileceğine dair güvence verilmiştir. Açık ve örtük ölçümlerin sunum sırası, ÖÇT'lerdeki hedef kategori ile niteliksel kategorilerin eşleşme sırası ve anketörün cinsiyeti uygulamalar arasında dengelenmiştir. Verilerin analiz için SPSS 23 (IBM Corp., 2015) programı kullanılmıştır.

Bulgular

Betimsel Analizler

Ölçeklerden (Genel ADİ ve Kişisel ADİ) ve ÖÇT'lerden (ÖÇT-cinsiyet, ÖÇT-şiddet ve ÖÇT-cinsiyet/şiddet) elde edilen ortalama puanlar, standart sapma puanları ve verilerin dağılımına ilişkin değerler ile birlikte Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3

Ölçek ve Örtük Çağrışım Testlerine Ait Betimleyici İstatistikler (N = 202)

Ölçümler	Min.	Maks.	Ranj	Ort.	S	Çarpıklık	Basıklık
1. Genel ADİ ^a	1.00	5.83	4.83	3.43	0.89	-0.13	-0.14
2. Kişisel ADİ	1.00	5.71	4.71	3.42	0.97	-0.29	-0.17
3. ÖÇT-cinsiyet	-1.23	1.24	2.47	-0.05	0.47	0.11	-0.32
4. ÖÇT-şiddet	-0.71	1.57	2.28	0.99	0.35	-1.21	2.55
5. ÖÇT-cinsiyet/şiddet	-1.08	1.12	2.19	0.01	0.38	0.15	0.11

^aADİ: Adil Dünya İnancı.

Tablo 3'te görülebileceği üzere, ölçümlerden elde edilen ranjlar geniştir ve bu durum örneklemin çeşitliliğini yansıtmaktadır. Çarpıklık ve basıklık değerleri açısından incelendiğinde, tek bir istisna hariç tüm değerlerin -2 ve +2 arasında olduğu görülmektedir. Bu nedenle verinin normal dağılıma sahip olduğu söylenebilir (George ve Mallery, 2010). Yalnızca ÖÇT-şiddet değişkenine ait basıklık değerinin bu sınırı aştığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyete yönelik örtük tutumlar ($Ort. = -0.05$, $S = 0.47$) ve toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki çağrışım ($Ort. = 0.01$, $S = 0.38$) ile kıyaslandığında, bu durumun katılımcıların örtük barış yanlılıklarının görece yüksek olmasından ($Ort. = 0.99$, $S = 0.35$) kaynaklandığı görülmektedir.

Örtük Tutum ve Çağrışımın Demografik Değişkenler ile İlişkisi

Örtük çağrışım ile yaş arasındaki ilişki Pearson Korelasyon Analizi ile incelenmiş olup, yaş arttıkça erkeklerin kadınlara ($r = .15$, $p < .05$) ve barışa ($r = .29$, $p < .01$) yönelik olumlu çağrışımının arttığı görülmüştür.² Ancak yaş ile toplumsal cinsiyet/şiddet örtük çağrışımları arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($r = .07$, $p > .05$). Katılımcıların eğitim düzeyi, çalışma durumu, hane geliri ve sosyo-ekonomik

² ÖÇT-şiddet puanlarının basıklık değerinin +2'den yüksek olması nedeni ile şiddete yönelik örtük tutumların yaş ile ilişkisi Spearman Korelasyon Analizi ile de kontrol edilmiştir, $r = .29$, $p < .01$.

statüsü ile örtük tutum ve çağrışımlarının gücü arasındaki ilişkiler ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiştir³ (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4

Demografik Değişkenlere Göre Örtük Tutum ve Çağrışım Puanları (N = 202)

Eğitim Düzeyi												
Örtük Tutum ve Çağrışımlar	Ortaokul ve altı (n=20)		Lise mezunu (n=79)		Ön lisans öğrencisi ve mezunu (n=31)		Lisans öğrencisi (n=40)		Lisans mezunu ve daha üstü (n=32)		F	p
	Ort.	S	Ort.	S	Ort.	S	Ort.	S	Ort.	S		
Cinsiyet	0.04	0.39	-0.11	0.50	-0.11	0.56	0.01	0.40	-0.01	0.46	0.78	.54
Şiddet	0.94	0.52	1.03	0.34	1.03	0.32	0.87	0.32	1.07	0.28	2.00	.10
Cinsiyet/Şiddet	0.03	0.36	-0.05	0.37	-0.04	0.36	0.12	0.36	0.09	0.44	1.72	.15
Çalışma Durumu												
	Çalışan (n = 121)				Çalışmayan (n = 81)				F	p		
	Ort.	S	Ort.	S	Ort.	S	Ort.	S				
Cinsiyet		-0.05	0.51		-0.06	0.41			0.003		.96	
Şiddet		1.05	0.35		0.91	0.33			5.91		.003	
Cinsiyet/Şiddet		-0.12	0.38		0.02	0.39			0.01		.93	
Aylık Hane Geliri												
	3000 TRY'ye Kadar (n=39)		3001-6000 TRY (n=100)		6001 TRY ve üstü (n=63)		F	p				
	Ort.	S	Ort.	S	Ort.	S						
Cinsiyet		-0.07	0.51		-0.07	0.46			0.23		.80	
Şiddet		1.00	0.30		0.97	0.38			1.03		.50	
Cinsiyet/Şiddet ^a		-0.09	0.29		0.04	0.38			2.91		.06	
Sosyo-Ekonomik Statü												
	Orta altı (n=28)		Orta (n=127)		Orta üstü (n=47)		F	p				
	Ort.	S	Ort.	S	Ort.	S						
Cinsiyet	0.03	0.44	-0.07	0.49	-0.07	0.46	0.46	.63				
Şiddet	1.06	0.26	1.00	0.34	0.94	0.42	1.04	.36				
Cinsiyet/Şiddet	0.01	0.39	0.01	0.36	0.03	0.44	0.03	.97				

^a Varyansların homojenliği varsayımı karşılanamadığı için Welch F puanı verilmiştir.

Toplumsal cinsiyet, şiddet ve toplumsal cinsiyet/şiddet çağrışımlarının, eğitim düzeyi, aylık hane geliri ve sosyo-ekonomik statüye göre anlamlı biçimde farklılaşmadığı görülmüştür. Öte yandan, şiddete yönelik örtük tutumların çalışma durumuna göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Ancak ekonomik gelir sağlamayanların çoğunlukla gençler olması nedeniyle, Tek Faktörlü Kovaryans Analizi (ANCOVA) ile yaş farklılıkları kontrol altına alınmış ve ilişki tekrar sınanmıştır.⁴ Elde edilen sonuçlar, şiddet yanlısı tutumların çalışma durumu ile doğrudan ilişkili olmadığını göstermiştir, $F_{(1, 199)} = 1.06, p > .05, \eta^2 = .005$.

Toplumsal Cinsiyet ile Şiddet Arasındaki Çağrışımların, Toplumsal Cinsiyete Yönelik Örtük Tutumlar ve Adil Dünya İnancı ile İlişkisi

Değişkenler arası ilişkileri açığa çıkarmak için Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır. Değişkenler arasındaki korelasyonlara ait katsayılar Tablo 5'te aktarılmıştır. Korelasyon analizi sonuçlarına göre, toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki örtük çağrışımlar, toplumsal cinsiyete yönelik örtük tutumlar ile pozitif ($r = .45, p < .01$) ve Genel ADİ ile negatif ($r = -.25, p < .01$) yönde ilişkilidir. Diğer bir ifadeyle,

³ Benzer şekilde, şiddete yönelik örtük tutumların diğer demografik değişkenlerle ilişkisi Kruskal-Wallis Testi ile kontrol edilmiştir. Eğitim düzeyi için $H = 8.39, SD = 4, p > .05$; çalışma durumu için $H = 11.33, SD = 1, p > .001$; aylık hane geliri için $H = 0.85, SD = 2, p > .05$; sosyo-ekonomik statü için $H = 0.96, SD = 2, p > .05$.

⁴ Söz konusu ilişki parametrik olmayan ANCOVA (Quade metodu) ile kontrol edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, yaş değişkeni kontrol altına alındığında şiddete yönelik örtük tutumlar ile çalışma durumu arasındaki ilişkinin anlamlılığını yitirdiğine işaret etmektedir, $F_{(1, 200)} = 0.78, p = .38$.

kadınlara yönelik olumlu tutumlar arttıkça, kadınlar ile barışçıl olma arasında kurulan örtük ilişkinin gücü artarken, Genel ADİ arttıkça kadınlar ile şiddet arasında bir ilişki kurma eğilimi artmaktadır. Genel ADİ ve toplumsal cinsiyet/şiddet örtük çağrışımları arasındaki ilişki, toplumsal cinsiyete yönelik örtük tutumlar kontrol altına alınarak kısmi korelasyon analizi ile tekrar incelenmiş ve anlamlılığın sürdüğü tespit edilmiştir ($r = -.20, p < .01$). Öte yandan Kişisel ADİ ile toplumsal cinsiyet/şiddet örtük çağrışımları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r = -.08, p > .05$).

Tablo 5

Değişkenler Arası Korelasyonlar ($N = 202$)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6
(1) Yaş	1	.13	-.03	.15*	.29**	.07
(2) Genel ADİ ^a		1	.61**	-.15*	.04	-.25**
(3) Kişisel ADİ			1	-.08	.14	-.08
(4) Örtük Tutum: Cinsiyet				1	.17*	.45**
(5) Örtük Tutum: Şiddet					1	.05
(6) Örtük Çağrışım: Cinsiyet/Şiddet						1

^aADİ= Adil Dünya İnancı.* $p < .05$, ** $p < .01$.

Ek olarak, toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki örtük çağrışımların yordayıcılarını açığa çıkarmak için Çoklu Regresyon Analizi yapılmıştır. İlk basamağa kontrol değişkenleri olarak demografik özellikler (yaş, eğitim düzeyi, aylık hane geliri, çalışma durumu ve sosyo-ekonomik statü) “*enter*” yöntemi ile atanırken, ikinci basamağa cinsiyete yönelik örtük tutumlar ve Genel ADİ “*stepwise*” yöntemi ile atanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 6’da özetlenmiştir.

Tablo 6

Toplumsal Cinsiyet ile Şiddet Arasındaki Örtük Çağrışımların Yordanmasına Yönelik Çoklu Regresyon Analizi Bulguları ($N = 202$)

Değişkenler	B	B için %95 GA		SH	B	F	Düzeltilmiş R ²	R ² Farkı
		AS	ÜS					
1. Basamak						1.25	.006	.031
Sabit	-.32	-.70	.06	.19				
Yaş	.003	-.003	.01	.003	.09			
Eğitim Düzeyi	.04	-.01	.08	.02	.12			
Çalışma Durumu	.05	-.08	.17	.06	.06			
Aylık hane geliri	.05	-.03	.13	.04	.09			
Sosyo-Ekonomik Statü	-.01	-.11	.08	.05	-.02			
2. Basamak						9.28**	.198	.191**
Sabit	-.16	-.50	.19	.18				
Yaş	-.0001	-.01	.01	.003	-.02			
Eğitim Düzeyi	.03	-.01	.07	.02	.10			
Çalışma Durumu	.01	-.10	.12	.06	.01			
Aylık hane geliri	.04	-.04	.11	.04	.07			
Sosyo-Ekonomik Statü	.01	-.08	.09	.04	.01			
Örtük Tutum: Cinsiyet	.36	.26	.46	.05	.45**			
3. Basamak						9.16**	.221	.026*
Sabit	.08	-.30	.46	.20				
Yaş	.001	-.004	.01	.003	.03			
Eğitim Düzeyi	.02	-.01	.06	.02	.08			
Çalışma Durumu	.02	-.09	.13	.06	.03			
Aylık hane geliri	.03	-.04	.10	.04	.05			
Sosyo-Ekonomik Statü	.003	-.08	.09	.04	.01			
Örtük Tutum: Cinsiyet	.34	.23	.44	.05	.42**			
Genel ADİ ^a	-.07	-.13	-.02	.03	-.17*			

Not. GA = Güven Aralığı; AS = Alt Sınır; ÜS = Üst Sınır; SH = Standart Hata

^aADİ: Adil Dünya İnancı, * $p < .01$, ** $p < .001$

Demografik özelliklerin bağımlı değişkendeki varyansı açıklamadığı görülmüştür. Toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki örtük çağrışımlardaki varyansın %19'u toplumsal cinsiyete yönelik örtük tutumlar ($\beta = .45, p < .001; \beta = .42, p < .001$), %3'ü ise Genel ADİ ($\beta = -.17, p < .01$) tarafından açıklanmıştır. Korelasyon ve regresyon analizleri doğrultusunda, H_1 ve H_2 desteklenmiştir.

Tartışma

Örtük tutumların, açık tutumlardan farklı yapılar olduğu (Nosek ve Smyth, 2007) ve davranış üzerindeki etkisi (örn., Dovidio ve arkadaşları, 1997; McConnell ve Leibold, 2001; Neumann ve arkadaşları, 2004) uzun yıllardır bilinmesine karşın, kadına yönelik şiddetin araştırıldığı çalışmalarda bu türden tutumlar oldukça az incelenmektedir (örn., Eckhardt ve arkadaşları, 2012; 2014). Bu çalışmada, kadına yönelik şiddet davranışlarının örtük bilişsel yapısını araştıran az sayıdaki çalışmadan hareketle, Türkiye'deki farklı demografik özelliklere sahip erkeklerden oluşan bir örnekleme toplumsal cinsiyet ve şiddete yönelik tutumlar ile toplumsal cinsiyet ve şiddet arasındaki örtük çağrışımları değerlendirmek hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda, söz konusu örtük tutum ve çağrışımların yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir ve sosyo-ekonomik statüyü içeren demografik özellikler ile ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyet ve şiddet arasındaki örtük çağrışımlar ile şiddeti meşrulaştırmada önemli bir rolü olabileceği öne sürülen ADİ arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

Öncelikle, Eckhardt ve arkadaşları (2012, 2014) tarafından geliştirilmiş olan 3 adet ÖÇT (ÖÇT-cinsiyet, ÖÇT-şiddet ve ÖÇT-cinsiyet/şiddet), Türkçeye çevrilmiş ve uygulanmıştır. Bu üç teste ait minimum ve maksimum puanlar, ÖÇT'lerden alınan puanların ranjının geniş olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan, çalışma örnekleminin barışa yönelik olumlu örtük tutumların ortalamasının oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle katılımcılar çoğunlukla şiddet uyarıcıları ile olumsuz uyarıcıları, barışçıl olmakla ilişkili sunulan uyarıcılarla ise olumlu uyarıcıları daha hızlı ve daha doğru bir biçimde eşleştirmişlerdir. Bu sonuç farklı kültürlerde yürütülen önceki çalışmaların bulgularıyla benzerdir (örn., Eckhardt ve arkadaşları, 2012; Zwets ve arkadaşları, 2015). Bununla birlikte, önceki çalışmalarda olduğu gibi (Eckhardt ve arkadaşları, 2012; 2014) doğrudan şiddet ile ilişkili geçmişi olduğu bilinen bir örnekleme çalışılmamış olmasına karşın, örtük şiddet yanlılığı sergileyenlerin bulunduğu görülmüştür. Dolayısıyla çalışmada kullanılan ÖÇT'lerin örneklemin çeşitliliğini ve kişilerarası farkları yansıtmakta işlevsel olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın ilk amacı doğrultusunda kadına yönelik şiddet ile ilişkili olabileceği ileri sürülen çeşitli örtük tutum ve çağrışımların demografik özelliklere göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bulgular, katılımcıların yaşları arttıkça kadınlara yönelik olumlu örtük tutumlarının da arttığını ortaya koymuştur. Görece genç erkeklerin kadınlara yönelik daha olumsuz tutuma sahip olmaları, gençlerin kimlik arama sürecinde kendi cinsiyetlerine yönelik grup üyeliklerine, bu bağlamda dış grup olan kadın grubuna kıyasla, daha fazla değer atfetmeleri ile ilişkili olabilir. Bu bulgu, Eckhardt ve arkadaşlarının (2012) bulgularıyla da tutarlıdır. Öte yandan Eckhardt ve arkadaşlarının (2012) çalışmasından farklı olarak, katılımcıların yaşı arttıkça barışçıl olmaya yönelik örtük yanlılıklarının da arttığı bulunmuştur. Yaşa bağlı olarak ortaya çıkan bu sonuçlar bir arada ele alındığında, bulguların, kadına yönelik şiddetin erkeğin genç yaşı ile yordanabildiğini gösteren araştırmaları (örn., Jahromi ve arkadaşları, 2016) destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kadına yönelik şiddet eyleminde yaşın önemli bir demografik özellik olabileceği

anlaşılmaktadır. Buna karşın, örneğin Sakallı-Uğurlu ve Ulu (2003) tarafından açık ölçümlerle yapılan araştırmada, kadına yönelik sözel şiddete karşı geliştirilen toleransın erkeğin yaşıyla birlikte arttığı; fiziksel şiddetle ilişkili tutumların ise erkeğin yaşıyla yordanamadığı bulunmuştur. Araştırmalar arasında ortaya çıkan bu tutarsızlıklar nedeniyle yaş değişkeninin daha derinlemesine incelenmesinin gerektiği düşünülmektedir. Özellikle genç erkeklerin çeşitli riskli davranışlara yönelik eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda (Meta-analiz çalışması için bkz., Ashton, Hutchesson, Rollo, Morgan ve Collins, 2014), yaş ile şiddet arasındaki söz konusu ilişki de daha iyi anlaşılabilir.

Ek olarak, çalışmayanların çalışan kişilere göre şiddete yönelik olumlu tutumlarının daha yüksek olabileceğine yönelik bulgular elde edilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri gereği, erkeğin evin geçimini sağlayan birincil kişi olması gerektiği inancının ve iş güvencesizliğinin bu yöndeki bulgularda etkisi olabilir (Bkz., Bora, 2012). Ancak yaş değişkenini kontrol altına alındığında, çalışma durumu ile şiddet yanlılığı arasında doğrudan bir ilişki olmadığı görülmüştür. Bu nedenle toplumsal cinsiyet rollerinin kabulü ve güvencesiz yaşam şartlarının özellikle genç erkekler üzerindeki etkilerinin araştırılmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Bu bulgulara karşın, eğitim, sosyo-ekonomik statü ve aylık hane geliri, toplumsal cinsiyet ve şiddete yönelik örtük tutumlarla ilişkili değildir. Bu sonuç, açık ölçümlerin aksine, örtük ölçümlerde katılımcıların yanıtlarını, eşitlikçi toplumsal normlara paralel olarak ve sosyal beğenirlik doğrultusunda manipüle edememelerinin yanı sıra örtük yanlılıkların açık olanlara kıyasla daha yaygın olarak bulunmasının da (Bkz., Nosek ve arkadaşları, 2007a) bir sonucu olabilir. Benzer biçimde, toplumsal cinsiyet/şiddet örtük çağrışımlarının çalışmada ele alınan hiçbir demografik değişkene göre farklılaşmadığı da tespit edilmiştir. Bu durum, kadına yönelik şiddetin, demografik özelliklerden bağımsız olarak, farklı kesimler tarafından desteklenebildiğine işaret etmektedir.

Son olarak, toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki örtük çağrışımların toplumsal cinsiyete yönelik örtük tutumlar ve ADİ değişkenleri ile ilişkisi incelenmiştir. ADİ'nin, şiddet kurbanının hak etme üzerinden yargılanmasındaki (Valor-Segura ve arkadaşları, 2011) ve aile içi şiddeti meşrulaştırmadaki (Lelaurain ve arkadaşları, 2019) rolüne paralel olarak, kadına yönelik şiddetin örtük olarak meşrulaştırılmasında da rolü olması beklenmiştir. Bulgular, beklediği üzere, kadınlara yönelik olumsuz örtük tutumlar ve Genel ADİ güçlendikçe kadın ile şiddet arasındaki örtük çağrışımların arttığını göstermiştir. Öte yandan, toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki çağrışımlar, Kişisel ADİ ile ilişkili değildir. Bu bulgu sosyal tutumlarla daha ziyade Genel ADİ'nin ilişkili olduğuna işaret eden ilgili yazınla (örn., Dalbert, 1999) tutarlılık göstermektedir.

Bu çalışmanın demografik özellikler açısından çeşitlilik arz eden erkekleri içeren bir Türkiye örnekleminde kadına yönelik şiddet ile ilişkili olabilecek örtük tutumları incelemesi bakımından hem ulusal hem de uluslararası yazına katkı sağladığı düşünülmektedir. Kadına yönelik şiddetle ilişkili olabilecek bu tür örtük ölçümlerin, ilgili yazına katkısının yanı sıra uygulamalı alanlara da yarar sağlaması beklenmektedir. Nitekim şiddet geçmişi olan erkeklerle yapılan çalışmalarda, bir tanı aracı olarak olmasa da, bu ölçümlerin şiddetin önlenmesine yönelik müdahale programlarında yardımcı araçlar olarak işleve sahip olabileceği ileri sürülmüştür (Eckhardt ve arkadaşları, 2012; 2014). Fakat çalışmanın kısıtlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışma kesitsel ve ilişkiyel bir yapıya sahiptir, dolayısıyla demografik yapılar, örtük tutumlar ve ideolojik değişkenler arasında neden-sonuç ilişkisi kurulması mümkün olmamıştır. Ayrıca öz bildirim dayalı olacağı ve sosyal beğenirlik nedeniyle yanıltıcı bilgiler sunulabileceği gerekçesiyle, katılımcılardan şiddet geçmişlerine dair bilgi talep edilmemiştir. ADİ'nin kadına yönelik şiddet eylemlerine ilişkin öne çıkan meşrulaştırıcı ideolojilerden biri olduğuna işaret eden bulgulardan (örn., Lelaurain ve

arkadaşları, 2019) ve ADİ ölçeklerinin doğrudan kişinin adalet değerlendirmelerini ya da yaşamında adalete ne kadar önem verdiğini açıkça ölçmemesi bakımından spontane tepkilerin ölçümünde kullanılabileceği görüşünden (geniş bir okuma için bkz., Dalbert, 2001) hareketle bu çalışmada ADİ değişkeni tercih edilmiştir. Öte yandan yine de kullanılan ölçüm aracı özbildirime dayalı bir kağıt-kalem ölçeğidir. İleriki çalışmalarda, ADİ'nin örtük ölçümü dikkate alınarak kadına yönelik şiddet eğilimindeki rolünün incelenmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

- Abramsky, T., Watts, C. H., Garcia-Moreno, C., Devries, K., Kiss, L., Ellsberg, M., Jansen, H. A. ve Heise, L. (2011). What factors are associated with recent intimate partner violence? Findings from the WHO multi-country study on women's health and domestic violence. *BMC Public Health*, 11(109), 1–17. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-11-109>
- Alparslan, K. ve Kuşdil, M. E. (2020). Kürt üniversite öğrencilerinin kimlik yönetim stratejileri ve dış-grup tarafgirliğinin kimlikle ilgili eylem ve hedeflerle ilişkileri: Açık ve örtük ölçümlerle bir inceleme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 35(özel sayı), 80–98. <https://doi.org/10.31828/tpd1300443320200905x000040>
- Ashton, L. M., Hutchesson, M. J., Rollo, M. E., Morgan, P. J. ve Collins, C. E. (2014). A scoping review of risk behaviour interventions in young men. *BMC Public Health*, 14(957), 1–23. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-957>
- Birleşmiş Milletler (2020). The world's women 2020: Trends and statistics. Erişim adresi: <https://worlds-women-2020-data-undesa.hub.arcgis.com/pages/violence-against-women-and-the-girl-child>
- Bora, A. (2012). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. M. Ceyhan ve K. Çayır (Ed.), *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* (s. 175-187) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bora, A. ve Gölge, Z. B. (2019). Evlilikte kadına yönelik şiddete ilişkin tutumların cinsiyet, eğitim durumu ve şiddet yaşantıları ile ilişkisinin incelenmesi. *Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi*, 16(2), 88–97. <https://doi.org/10.5336/forensic.2018-63025>
- Dalbert, C. (2001). *The justice motive as a personal resource: Dealing with challenges and critical life events*. New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Dalbert, C. (1999). The world is more just for me than generally: About the personal belief in a just world scale's validity. *Social Justice Research*, 12(2), 79–98. <https://doi.org/10.1023/A:1022091609047>
- Dalbert, C., Montada, L. ve Schmitt, M. (1987). Glaube an eine gerechte welt als motiv: Validierungskorrelate zweier skalen (Belief in a just world: Validity correlates of two scales). *Psychologische Beiträge*, 29, 596–615.
- Dalbert, C. ve Umlauf, S. (2009). The role of the justice motive in economic decision making. *Journal of Economic Psychology*, 30(2), 172–180. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2008.07.006>
- Daugherty, S. L., Blair, I. V., Havranek, E. P., Furniss, A., Dickinson, L. M., Karimkhani, E., Main, D. S. ve Masoudi, F. A. (2017). Implicit gender bias and the use of cardiovascular tests among cardiologists. *Journal of The American Heart Association*, 6(12), e006872. <https://doi.org/10.1161/JAHA.117.006872>
- Doğulu, C. (2012). System justification and terror management: Mortality salience as a moderator of system-justifying tendencies in gender context. (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Dovidio, J. F., Kawakami, K., Johnson, C., Johnson, B. ve Howard, A. (1997). On the nature of prejudice: Automatic and controlled processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 33(5), 510–540. <https://doi.org/10.1006/jesp.1997.1331>

- Eckhardt, C. I. ve Crane, C. A. (2014). Male perpetrators of intimate partner violence and implicit attitudes toward violence: Associations with treatment outcomes. *Cognitive Therapy and Research*, 38(3), 291–301. <https://doi.org/10.1007/s10608-013-9593-5>
- Eckhardt, C. I., Samper, R., Suhr, L. ve Holtzworth-Munroe, A. (2012). Implicit attitudes toward violence among male perpetrators of intimate partner violence: A preliminary investigation. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(3), 471–491. <https://doi.org/10.1177/0886260511421677>.
- George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update*. Boston: Pearson.
- Göregenli, M. (2003). *Şiddet, kötü muamele ve işkenceye ilişkin değerlendirmeler, tutumlar ve deneyimler*. İzmir: İzmir Barosu Yayınları.
- Greenwald, A. G. ve Banaji, M. R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, 102(1), 4–27. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.102.1.4>
- Greenwald, A. G., McGhee, D. E. ve Schwartz, J. L. (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: The implicit association test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1464–1480. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.74.6.1464>
- Greenwald, A. G., Nosek, B. A. ve Banaji, M. R. (2003). Understanding and using the implicit association test: I. An improved scoring algorithm. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(2), 197–216. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.2.197>
- Hafer, C. L. (2000). Do innocent victims threaten the belief in a just world? Evidence from a modified Stroop task. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(2), 165–173. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.79.2.165>
- IBM Corp. (2015). IBM SPSS statistics for Windows, version 23.0. Armonk, NY: IBM Corp.
- Jacoby-Senghor, D. S., Sinclair, S., Smith, C. T. ve Skorinko, J. (2019). Implicit bias predicts liking of ingroup members who are comfortable with intergroup interaction. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 45(4), 603–615. <https://doi.org/10.1177/0146167218793136>
- Jahromi, M. K., Jamali, S., Rahmanian Koshkaki, A. ve Javadpour, S. (2016). Prevalence and risk factors of domestic violence against women by their husbands in Iran. *Global Journal of Health Science*, 8(5), 175–183. <https://doi.org/10.5539/gjhs.v8n5p175>
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (Ocak 2021). Kadın cinayetlerini durduracağız platformu 2020 raporu. Erişim adresi: <http://kadincinayetlerini-durduracagiz.net/veriler/2947/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2020-raporu>
- Lelaurain, S., Fonte, D., Graziani, P. ve Lo Monaco, G. (2019). French validation of the domestic violence myth acceptance scale (DVMAS). *Affilia*, 34(2), 237–258. <https://doi.org/10.1177/0886109918806273>
- Lerner, M. J. (2003). The justice motive: Where psychologists found it, how they lost it, and why they may not find it again. *Personality and Social Psychology Review*, 7, 388–399. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0704_10
- Lerner, M. J. (1998). The two forms of belief in a just world: Some thoughts on why and how people care about justice. L. Montada ve M. J. Lerner (Ed.), *Critical issues in social justice. Responses to victimizations and belief in a just world* (s. 247–269) içinde. New York, NY: Plenum Press. https://doi.org/10.1007/978-1-4757-6418-5_13
- Lerner, M. J. (1980). *The belief in a just world: A fundamental delusion*. New York, NY: Plenum Press.
- Lerner, M. J. ve Goldberg, J. H. (1999). When do decent people blame victims? The differing effects of the explicit/rational and implicit/experiential cognitive systems. S. Chaiken ve Y. Trope (Ed.), *Dual-process theories in social psychology* (ss. 627–640) içinde. New York, NY: Guilford Press.

- Lerner, M. J. ve Miller, D. T. (1978). Just world research and the attribution process: Looking back and ahead. *Psychological Bulletin*, 85(5), 1030–1051. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.85.5.1030>
- Lipkus, I. M., Dalbert, C. ve Siegler, I. C. (1996). The importance of distinguishing the belief in a just world for self versus for others: Implications for psychological well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(7), 666–677. <https://doi.org/10.1177/0146167296227002>
- McConnell, A. R. ve Leibold, J. M. (2001). Relations among the Implicit Association Test, discriminatory behavior, and explicit measures of racial attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37(5), 435–442. <https://doi.org/10.1006/jesp.2000.1470>
- Millisecond Software (2016). Inquisit 5 Lab. Seattle, WA, USA. Erişim adresi: <https://www.millisecond.com>
- Modesto, J. G. ve Pilati, R. (2015). Implicit deservingness: Implicit association test for belief in a just world. *Interamerican Journal of Psychology*, 49(2), 203–212. <https://doi.org/10.30849/rip/ijp.v49i2.33>
- Neumann, R., Hülsenbeck, K. ve Seibt, B. (2004). Attitudes towards people with AIDS and avoidance behavior: Automatic and reflective bases of behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40(4), 543–550. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2003.10.006>
- Nosek, B. A., Greenwald, A. G. ve Banaji, M. R. (2007b). The implicit association test at age 7: A methodological and conceptual review. J. A. Bargh (Ed.), *Frontiers of social psychology. Social psychology and the unconscious: The automaticity of higher mental processes* (s. 265–292) içinde. New York, NY: Psychology Press.
- Nosek, B. A. ve Smyth, F. L. (2007). A multitrait-multimethod validation of the implicit association test: Implicit and explicit attitudes are related but distinct constructs. *Experimental Psychology*, 54(1), 14–29. <https://doi.org/10.1027/1618-3169.54.1.14>
- Nosek, B. A., Smyth, F. L., Hansen, J. J., Devos, T., Lindner, N. M., Ranganath, K. A., Smith, C. T., Olson, K. R., Chugh, D., Greenwald, A. G. ve Banaji, M. R. (2007a). Pervasiveness and correlates of implicit attitudes and stereotypes. *European Review of Social Psychology*, 18, 36–88. <https://doi.org/10.1080/10463280701489053>
- Özdemir, G. ve Kuşdil, M. E. (2017). Başarılarımın sahibi ben değilim: Sosyal kimlik, sosyal baskınlık ve sistemi meşrulaştırma kuramları perspektifinden sahtekâr fenomeni. D. Kökdemir ve Z. Yeniçeri (Ed.), *I. sosyal psikoloji kongresi bildiri kitabı* (s. 158-172) içinde. Ankara: Başkent Üniversitesi Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi. ISBN: 978-605-66074-5-5
- Öztürk, A., Tosun, L. P., Özdemir, G., Çavuşoğlu, M., Alparslan, A., Polat, D., ... Kuşdil, M. E. (2020). A validity and reliability study of the Turkish version of the ambivalent ageism scale. *Turkish Journal of Geriatrics*, 23(4), 534–545. <http://doi.org/10.31086/tjgeri.2020.192>
- Pornari, C. D., Dixon, L. ve Humphreys, G. W. (2021). A Preliminary investigation into a range of implicit and explicit offense supportive cognitions in perpetrators of physical intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(3-4), NP2079–2111NP. <https://doi.org/10.1177/0886260518755487>
- Sakallı-Uğurlu, N. ve Ulu, S. (2003). Evlilikte kadına yönelik şiddete ilişkin tutumlar: Çelişik duygulu cinsiyetçilik, yaş, eğitim ve gelir düzeyinin etkileri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6(11), 53–65.
- Sakallı-Uğurlu, N., Yalçın, Z. S. ve Glick, P. (2007). Ambivalent sexism, belief in a just world, and empathy as predictors of Turkish students' attitudes toward rape victims. *Sex Roles*, 57(11-12), 889–895. <https://doi.org/10.1007/s11199-007-9313-2>
- Stickley, A., Timofeeva, I. ve Sparén, P. (2008). Risk factors for intimate partner violence against women in St. Petersburg, Russia. *Violence Against Women*, 14(4), 483–495. <https://doi.org/10.1177/1077801208314847>

- Şenyurt, A. Y., Coşkun, H. ve Ünlü, E. S. (2020). Örtük Çağrışım Testi'ni Türkçeye uyarlama çalışması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4437–4453. <https://doi.org/10.26466/opus.632149>
- Valor-Segura, I., Expósito, F. ve Moya, M. (2011). Victim blaming and exoneration of the perpetrator in domestic violence: The role of beliefs in a just world and ambivalent sexism. *The Spanish Journal of Psychology*, 14(1), 195–206. https://doi.org/10.5209/rev_sjop.2011.v14.n1.17
- Wagstaff, G. F. ve Quirk, M. A. (1983). Attitudes to sex-roles, political conservatism and belief in a just world. *Psychological Reports*, 52(3), 813–814.
- Zapata-Calvente, A. L., Moya, M., Bohner, G. ve Megías, J. L. (2019). Automatic associations and conscious attitudes predict different aspects of men's intimate partner violence and sexual harassment proclivities. *Sex Roles*, 81(7-8), 439–455. <https://doi.org/10.1007/s11199-019-1006-0>
- Zwets, A. J., Hornsveld, R. H. J., Muris, P., Huijding, J., Kanters, T., Snowden, R. J. ve van Marle, H. (2015). Implicit attitudes toward violence and their relation to psychopathy, aggression, and socially adaptive behaviors in forensic psychiatric inpatients. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 26(5), 632–651. <https://doi.org/10.1080/14789949.2015.1037331>